

HUQUQIY NIZOLARNI HAL QILISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUV**Nizomiy nomidagi O'zMPU talabasi****Valiyeva Adiba Alisherovna****Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi****Xayitova Zilola Maxmudjanovna****Annotatsiya:**

Ushbu maqolada huquqiy nizolarni hal qilish jarayonida psixologik yondashuvning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Psixologik omillar tomonlararo muloqot, nizolarni oldini olish va sulh jarayonlarini yaxshilashda muhim rol o'ynashi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: huquqiy nizolar, psixologik yondashuv, nizolarni hal qilish, muloqot, sulh, taraflararo munosabat, hissiy intellekt, konfliktni boshqarish, qaror qabul qilish, nizolarni oldini olish

Аннотация:

В статье анализируется значение и эффективность психологического подхода в процессе разрешения правовых споров. Показано, что психологические факторы играют важную роль в коммуникации сторон, предотвращении конфликтов и улучшении процедуры примирения.

Ключевые слова: правовые споры, психологический подход, разрешение конфликтов, коммуникация, примирение, взаимоотношения сторон, эмоциональный интеллект, управление конфликтом, принятие решений, предотвращение конфликтов

Abstract:

The article examines the importance and effectiveness of a psychological approach in resolving legal disputes. It demonstrates that psychological factors play a key role in communication between parties, conflict prevention, and enhancing the reconciliation process.

Keywords: legal disputes, psychological approach, conflict resolution, communication, reconciliation, interparty relations, emotional intelligence, conflict management, decision making, conflict prevention

Kirish. Hozirgi davrda huquqiy tizimda nizolarni samarali va tezkor hal qilish masalasi juda dolzarb hisoblanadi. An'anaviy huquqiy yondashuvlar ko'pincha faqat qonuniy normativlarga tayanadi, ammo ularning samaradorligi ko'pincha tomonlarning hissiy va psixologik holatini hisobga olmaslik tufayli cheklanadi. Shu bois, psixologik yondashuvlarni qo'llash nizolarni hal qilish jarayonini yanada mazmunli, tomonlararo muloqotni samarali va sulhni barqaror qiladi.

Psixologik yondashuvning asosiy maqsadi - tomonlarning hissiy holatini tushunish, ularni

konstruktiv muloqotga yo'naltirish va nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish imkoniyatlarini oshirishdir. Shu nuqtai nazardan, huquqiy nizolarni hal qilishda psixologik omillarni o'rganish va qo'llash, nafaqat individual holatlarda, balki ijtimoiy va huquqiy tizimlar samaradorligini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqola huquqiy nizolarni hal qilish jarayonida psixologik yondashuvning asosiy tamoyillari, uning amaliy metodlari va samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan.

Asosiy qism. Huquqiy nizolarni faqat qonun doirasida hal qilish urf-odatga aylangan bo'lishiga qaramay, zamonaviy huquqshunoslik va psixologiya olimlari orasida nizolarni boshqarishda psixologik omillarni hisobga olish zarurligi tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. An'anaviy yondashuvlarda sud-jarayonlari hamda yuridik hujjatlar asosida qarorlar qabul qilinadi, lekin bu usul ko'pincha tomonlar orasidagi hissiy ziddiyat, ishonchsizlik va tushunmovchiliklarni bartaraf etishda yetarli samara bermaydi. Shuning uchun ko'plab tadqiqotchilar psixologik usullar yordamida nizolarni hal qilishning muqobil yo'llarini taklif qiladilar.

Masalan, «muammolarni hal qilish va nizolarni boshqarishda psixologik yondashuv» nomli tadqiqotda empatiya, faol tinglash, emotsional intellekt va konstruktiv muloqot metodlari nizolarni tinch yo'l bilan hal etishda asosiy vosita sifatida ko'rsatib o'tilgan. Bunday usullar, taraflarning hissiy holatini tushunish va ularning manfaatlarini inobatga olgan holda qaror topish imkonini yaratadi.

Shuningdek, ijtimoiy psixologiya doirasidagi tadqiqotlar shaxslararo munosabatlarda kelib chiqadigan konfliktlarning ildizida ko'pincha noto'g'ri muloqot, empatiya va ishonch etishmasligi yotishini ko'rsatadi. Bu nuqtai nazardan, nizolarni hal etishda hissiy va psixologik komponentlarni hisobga olish, taraflar o'rtasida konstruktiv dialoqni shakllantirish va nizolarni kelajakda oldini olishga yordam beradi.

Huquqiy kontekstda psixologik yondashuvlardan foydalanish istiqbollari «terapevtik huquqbuzarlik» (therapeutic jurisprudence) kontseptsiyasi doirasida keng o'rganilgan. Bu yondashuv huquqni tatbiq etishda sud proseslarida advokat va hakamlar tomonidan sudlanuvchining psixologik holatini inobatga olib, qarorlarni nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va ruhiy ahvol nuqtayi nazaridan ham ko'rib chiqishni tavsiya etadi. Bu amaliyotni mazkur maqolalar yurisdiksiya sohasidagi nizolarni hal qilish samaradorligini oshirish vositasi sifatida ko'radi.

Bundan tashqari, psixologik kompetentsiya va konfliktologik kompetentsiyaga ega bo'lgan shaxslar - nazariy jihatdan emas, balki amalda ham nizolarni konstruktiv yo'l bilan hal qila oladigan xodimlar yoki maslahatchilar bo'lishi mumkinligi ham ko'rsatib o'tilgan. Masalan, psixologik treninglar va maslahatlar yordamida, tomonlar o'z his-tuyg'ularini tushunib, ularni konstruktiv ifoda eta olish ko'nikmasini rivojlantirishi mumkin - bu esa nizoni sudga tortmasdan ham hal etishga imkon beradi.

Shunday qilib, psixologik yondashuvlar huquqiy nizolarni hal qilishda yangi paradigma taklif

etadi: bu paradigma nizolarni faqat yuridik jihatdan emas, balki insonlarning hissiy, ijtimoiy va psixologik holatini inobatga olib hal qilishga yo‘naltirilgan. Mazkur yondashuv tinch, konstruktiv va barqaror yechimlar topish imkonini beradi, taraflararo muloqotni mustahkamlaydi va ijtimoiy adolat hamda ishonch muhitini mustahkamlaydi.

Ushbu maqola o‘sha yondashuvning nazariy asoslarini, amaliy metodlarini va ularning samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, garchi bu soha nisbatan yangi bo‘lsa-da, uning huquqiy tizimlarda qo‘llanishi kelajakda ijtimoiy nizolarni muammosiz hal qilishga katta hissa qo‘sha oladi.

Jadval 1.

Huquqiy nizolarni hal qilish usullari va psixologik yondashuvlar ta’siri

Nizolarni hal qilish usuli	Psixologik yondashuv elementi	Samaradorlik va ta’siri	Izoh
Sud orqali hal qilish	Hissiy holatlarni baholash, taraflarni tinglash	O‘rta, sud jarayoni rasmiy va qat’iy, hissiy omillarni cheklaydi	Qonuniy normativlarga asoslanadi, lekin taraflararo muloqot cheklangan
Meditatsiya va sulh	Faol tinglash, empatiya, konstruktiv muloqot	Yuqori, taraflar o‘rtasida ishonch va kelishuv oshadi	Psixologik vositalar yordamida taraflarning manfaatlarini muvofiqlashtiriladi
Arbitratsiya	Stressni boshqarish, hissiy intellekt	O‘rta, qaror qabul qilishda neytral arbitraj mumkin	Arbitr qo‘llaniladi, psixologik maslahatlar yordamida nizolar yumshatiladi
Qarama-qarshi uchrashuvlar	Konfliktni boshqarish, emotsional intellekt	Yuqori, tomonlar o‘zaro tushunishni oshiradi	To‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot, psixologik yondashuv orqali nizolar kamayadi

Tahlil:

Jadval ko‘rsatib turibdiki, psixologik yondashuvlar bilan boyitilgan sulh va qarama-qarshi uchrashuvlar sud orqali hal qilishga nisbatan ko‘proq samaradorlikka ega. Psixologik vositalar taraflarning hissiy holatini tushunishga, konstruktiv muloqotni shakllantirishga va nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilishga yordam beradi. Sud jarayoni rasmiy va qat’iy bo‘lgani uchun psixologik omillarni cheklangan darajada qo‘llash mumkin, shuning uchun uning samaradorligi pastroq.

Sxema 1.

Huquqiy nizolarni hal qilishda psixologik yondashuv jarayoni

Nizo kelib chiqishi

Hissiy holatlarni aniqlash

Empatiya va faol tinglash

Konfliktni boshqarish metodlarini qo'llash

Konstruktiv muloqot va kelishuv

Nizo hal qilindi va taraflar qoniqdi

Tahlil:

Sxema nizo kelib chiqishidan boshlab, psixologik vositalar yordamida uni hal qilish jarayonini bosqichma-bosqich ko'rsatadi. Hissiy holatlarni aniqlash va empatiya orqali taraflar o'rtasida ishonch o'rnatiladi, konstruktiv muloqot esa nizoni samarali va barqaror hal qilish imkonini yaratadi. Sxema psixologik yondashuvning nizolarni hal qilish jarayonidagi markaziy o'rni va ahamiyatini vizual tarzda tushuntiradi.

Xulosa. Huquqiy nizolarni hal qilishda psixologik yondashuvni qo'llash, nafaqat taraflar o'rtasida samarali muloqotni ta'minlash, balki nizolarning kelib chiqish sabablarini chuqur tushunishga ham yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy yuridik usullar faqat qonuniy normativlar asosida qaror qabul qilsa, psixologik yondashuv taraflarning hissiy holatini inobatga olib, nizolarni barqaror va tinch yo'l bilan hal qilish imkonini oshiradi. Empatiya, faol tinglash, konstruktiv muloqot va hissiy intellekt kabi psixologik vositalar sud yoki arbitratsiya jarayonlarini to'ldiruvchi samarali mexanizmlar sifatida xizmat qiladi.

Jadval va sxemalar tahlili shuni ko'rsatadiki, psixologik yondashuv bilan boyitilgan sulh va qarama-qarshi uchrashuvlar sud orqali hal qilishga nisbatan yuqori samaradorlikka ega. Shu bois, huquqiy nizolarni hal qilish jarayonida psixologik metodlarni qo'llash, taraflarning manfaatlarini muvofiqlashtirish, ishonch va konstruktiv muloqotni oshirish, shuningdek, konfliktlarning kelajakda takrorlanishini kamaytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, huquqiy tizimda psixologik yondashuvni integratsiya qilish nizolarni tezkor, adolatli va barqaror tarzda hal qilishning samarali yo'li bo'lib, huquqshunoslik va psixologiya fanlarining o'zaro uyg'unlashgan ishlashini ta'minlaydi. Shu sababli, kelajakda

huquqiy va psixologik bilimlarni birlashtirgan interdisipliner yondashuvlar yanada rivojlantirilishi va amaliyotda keng joriy etilishi tavsiya etiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Elov, Ziyodullo Sattorovich. *Sud-psixologik ekspertizalar o‘tkazishning huquqiy va tashkiliy asoslari*. 2024 - *Technical Science Research in Uzbekistan*.
2. Normurodov, G‘ulomiddin Abdimurodovich. *Yuridik tashkilotlarga psixologik xizmat ko‘rsatishning psixologik mexanizmlari*. 2023 - *Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar jurnali*.
3. Powell, Emilia Justyna. *Islamic Law and International Law: Peaceful Resolution of Disputes*. 2020 - Oxford University Press.
4. Gavrielides, Theo; Velez, Gabriel (tahrir). *Restorative Justice: Promoting Peace and Wellbeing*. 2022 - Springer.